

Тарас Шевченко — духовний батько сучасного українського народу

Думка науковця

З точки зору багатьох українців, Тарас Григорович Шевченко (10 березня 1814 — 11 березня 1861) — духовний батько сучасного українського народу, людина, яка приєднала своє життя збереженню і поширенню самобутньої народної мудрості, тісно пов'язаній зі стародавньою православною козацькою культурою і звичаями України.

У своїй творчості Тарас Шевченко відобразив саме ті думки і настрої, які були важливими в житті українців його часу. Проте, що його творчість знайшла відгук у серцях людей, свідчить факт, що у другій половині XIX і на початку XX ст. чи не єдиною книжкою у більшості сільських хат України був «Кобзар», вірші з нього вчили напам'ять, за ним училися читати. На той час твори Т. Шевченка об'єднали український народ, особливо жителів Лівобережної України.

В історичному розвитку України Т. Шевченко — явище незвичайне як своєю обдарованістю, так і місцем у літературі, мистецтві, культурі. Походженням, становищем та популярністю він — виняткове явище як у світовій літературі. З 37 років життя поет пробув 24 роки у кріпачстві, 10 — на засланні, а решту — під наглядом жандармів. Трагічно важкий шлях Т. Шевченка до творчих висот визначив в образній формі І. Франко: *«Він був сином мусики і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і казав нові, свіжі і вільні шляхи професорам та книжним ученим»*. Революційна творчість Т. Шевченка була одним із головних чинників формування національно-політичної свідомості народних мас України. Його вплив на різні сторони духовно-національного життя нації відчувається до сьогодні.

Творчість Т. Шевченка — багатогранна, як і його талант. Він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і видатним драматургом та різнобічно обдарованим митцем. Літературна спадщина творця обіймає велику збірку поетичних творів («Кобзар»), драму «Назар Стодоля» і 2 уривки з інших п'єс; 9 повістей, щоденник та автобіографію, написані російською мовою, записки історично-археологічного характеру («Археологічні нотатки»), 4 статті та понад 250 листів. З мистецької спадщини Т. Шевченка збереглося 835 творів живопису і графіки, що дійшли до нас в оригіналах і частково у гравюрах та копіях. Її доповнюють дані про понад 270 втрачених і досі не знайдених мистецьких творів.

Уже за першого періоду літературної діяльності (1837 — 1843) Кобзар написав багато високохудожніх поетичних творів, у яких — поряд із версифікаційними і стилістичними засобами народно-пісенної поезики — було й чимало нових, оригінальних рис, що ними поет значно розширив і збагатив виразальні можливості українського вірша (складна і гнучка ритміка, уживання неточних, асонансних і внутрішніх рим, використання цезури й перенесення (анжамбеман), майстерність алітерацій, звукової інструменталізації та поетичної інтонації, астрофічна будова вірша тощо). Новаторство прикметне й для Шевченкових епітетів, порівнянь, метафор, символів та уособлень. Керуючись власним художнім чуттям і не оглядаючись на панівні тоді літературні канони, письменник знаходив відповідну поетичну форму для втілення нових тем та ідей, які підказувала йому тогочасна дійсність.

До ранньої творчості Т. Шевченка належать балади «Причинна» (1837), «Тополя»



(1839) й «Утоплена» (1841), що мають різне романтичне забарвлення. Поетичним вступом до «Кобзаря» (1840) був вірш «Думи мої, думи мої», у якому, висловлюючи свої погляди на відношення поезії до дійсності, митець підкреслив нерозривну єдність поета зі своїм народом. Із цим віршем тематично споріднена поезія «Перебендя», у якій відобразилися думки молодого Т. Шевченка про місце поета в суспільстві. Особливе місце серед його ранніх творів посідає соціально-побутова поема «Катерина». Визвольна боротьба українського народу проти загарбників і поневоловачів є основним мотивом у таких ранніх творах Т. Шевченка, як «Тарасова ніч» (1838), «Іван Підкова» (1839), «Гайдамаки» (1841), «Тамалія» (1842). Драма «Назар Стодоля», створена на межі першого і другого періоду творчості письменника, є новим явищем в українській драматургії. По-новому звучать мотиви революційної боротьби у творах Т. Шевченка періоду «Трьох літ» (1843—1845). У поемі-містерії «Великий льох» Т. Шевченко втілює свої роздуми про історичну долю України в алегоричних образах, що зазнали в літературознавстві особливо тенденційної інтерпретації (Шевченкова наскрізь негативна оцінка Переяславської угоди різко суперечить так званому «Тезам про 300-річчя возз'єднання України з Росією»). У творі «Кавказ», що поєднує жанрові ознаки лірично-сатиричної поеми, політичної медитації та героїчної оди, поет із сарказмом виступив проти гнобительської політики Росії і закликав пригноблені народи до боротьби. Ця поема мала значний вплив на розвиток самосвідомості не тільки в Україні. Шевченкове послання «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...» — вдумливий поетичний аналіз тогочасного суспільно-політичного і національно-культурного життя в Україні, що мала служити дороговказом на шляху національного, соціального і культурного відродження українського народу.

У грудні 1845 Т. Шевченко написав цикл віршів під назвою «Давидові псалми» — перша його спроба переспіву й осучаснення біблійних текстів. Уміло зашифрованою формою псалмів поет засуджував тогочасний лад, надаючи старозавітним текстам зрозумілу для читача політичну спрямованість. У вірші «Три

літа», що дав назву альбомній збірці автографів поета, Т. Шевченко змальовує процес свого «прозрівання» і говорить про зміни, які сталися за цей час у його світогляді й творчості. Цикл «Три літа» завершується «Заповітом», одним з найдосконаліших зразків світової політичної лірики.

До зображення нового аспекту морально-психологічної драми матері-покритки звернувся Шевченко в поемі «Наймичка». Ця тема хвилювала поета протягом усієї творчої діяльності. До неї він звертався в ранній поемі «Катерина», а згодом — у поемах «Відьма» (1847), «Марина» (1848) та інших. Тему трагічної долі покритки Шевченко розробляв також у відмінних одна від одної баладах «Лілея» та «Русалка» (1846).

Цикл «В казематі», написаний навесні 1847 р. в умовах ув'язнення і допитів у Петербурзі, відзначається глибоким ідейним змістом і високою художньою майстерністю. Він відкриває один з найяскравіших періодів у житті і творчості Т. Шевченка, період арешту й заслання (1847 — 1857). Чекаючи в тюрмі вироку, поет боліє не за себе, за свою долю, його хвилює доля «окраденої» й замученої московським пануванням України. З винятковою силою виявлена любов до України зокрема в поезіях «Мені однаково», «В неволі тяжко» та «Чи ми ще зйдемося знову», що завершується словами:

*Свою Україну любіть.
Любіть її... во в'язні лежте,
В останню, тяжку мінуту
За неї Господа молиті!*

Десятирічне заслання вичувало Шевченка фізично, але не зломало його морально. Повернувшись до Петербурга, змужнілий і загартований поет, у вірші «Подражання ІІ псалму», афористично проголошує гасло всієї своєї творчості:

*... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.*

Творчість великого поета внесла в українську літературу незнане багатство тем, жанрів і формальних особливостей. Вивісний українську літературу на шляхи, якими йшов розвиток великих європейських літератур, Т. Шевченко надав їй загальноєвропейського, а разом з тим і світового значення.

Поснавши у своїх поетичних творах живу розмовну мову з словесно-виразовими засобами книжної мови, Т. Шевченко підніс українську літературну мову на новий, якісно вищий ступінь. У його поетичних творах українська мова набула незвичайного багатства барв та відтінків, а також можливостей передачі не тільки найтонших настроїв, почуттів і думок, а й глибоких філософських та політично-суспільних узагальнень. Провідним мотивом його творчості, що пронизує також весь життєвий шлях поета, була самовіддана любов до України і нерозривно пов'язана з нею ненависть до всіх її гнобителів. Його революційний заклик «... вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропите» був зовсім новим словом не лише в українській літературі. У розвитку національної і соціальної самосвідомості українського народу творчість Кобзаря відіграла величезну роль.

Сьогодні у галузі літератури щорічно присвоюється Шевченківська премія — одна з найпрестижніших відзнак України.

Леся Біловус, к.філол.н., доцент кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства ТНЕУ

Давайте вірити в те, що сила на боці правди; і нехай ця віра допоможе нам виконати наш обов'язок так, як ми його розуміємо. Лінкольн Авраам